
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Hautamäki, Ranja
Helsingin vihreät valtimot

Published in:
Unelma paremmasta maailmasta

Julkaistu: 01/01/2016

Document Version
Peer reviewed version

Please cite the original version:
Hautamäki, R. (2016). Helsingin vihreät valtimot. teoksessa J. Sinkkilä, J. Donner, & M. Mannerla-Magnusson (Toimittajat), *Unelma paremmasta maailmasta: Moderni puutarha ja maisema Suomessa 1900-1970* (Sivut 182-191). (Aalto-yliopiston julkaisusarja TAIDE + MUOTOILU + ARKKITEHTUURI; Vuosikerta 2016, Nro 5). Aalto ARTS Books.

This material is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Helsingin vihreät valtimot

Ranja Hautamäki 10.2.2016

Helsingin vihreä ydin, säteittäisten vihersormien ja rantojen virkistysvyöhykkeiden kokonaisuus on pitkäjännitteisen kaupunkisuunnittelun tulosta. Viherverkon tavoitteellinen suunnittelu käynnistyi 1910-luvulla ja on jatkunut eri vuosikymmenten kaupunkisuunnitelmissa ja yleiskaavoissa, jotka osoittavat maisemasuunnittelun vakiintumisen osaksi kaupunkisuunnitteluinstituutiota. Viherverkon suunnitteluhistoria kertoo virkistysalueiden sisällöllisestä laajenemisesta ja niihin kytkeytyvistä arvoista sekä muuttuvista painopisteistä: kaupunkipuistojen alkuvaiheessa korostuneista esteettis-maisemallisista ihanteista, reformipuistovaiheen sosiaalisista tavoitteista, virkistyspalveluiden standardisoitumisesta ja 1970-luvulla vahvistuneista ekologisista sekä kulttuurihistoriallisista arvoista.¹ Kaupungin viherverkon suunnittelu kertoo myös tasapainon etsimisestä, kaupunkirakenteen ja luonnon yhteensovittamisesta, laadukkaan asuinympäristön tavoittelusta, laadun muuttuvista mittareista ja jatkuvasta kamppailusta alati niukkenevasta tilasta.

Viherverkon muotoutuminen Bertel Jungin aikana 1910-luvulla

Parkernas och de frilagda områdenas betydelse för stadsbefolkningens hälsa och välfärd inskränker sig dock icke uteslutande till de direkt påvisbara hygieniska fördelar de medförda. Icke mindre viktiga äro de såsom centralplatser för sport och lekar, för tillfredsställande av människans behov att komma naturen närmare och njuta av landskapets skönhet, eller såsom lätt nådda tillflyktsorter, där man kan isolera sig i skogens djup eller på en blomstrande gräsmatta, fredad för stadslivets larm.²

Näin kirjoitti Helsingin ensimmäisen viherverkkosuunnitelman luoja, asemakaava-arkkitehti Bertel Jung esitellessään keskuspuistosuunnitelmaa *Arkitekten*-lehdessä. Viherverkon moninaiset hyödyt – hygieeniset, sosiaaliset ja esteettiset merkitykset – olivat jo tuolloin hyvin tunnistettuja. Jungin suunnitelma vuodelta 1911 oli Helsingin ensimmäinen alueiden käytön kokonaissuunnitelma ja samalla maan ensimmäinen yleiskaavan kaltainen suunnitelma.³ Suunnitelman taustalla oli pyrkimys säädellä kaupungin ennakoitua kasvua ja erityisesti sen rajojen ulkopuolella olevien

---

¹ Ks. Cranz, Boland 2004, 103.

² Jung 1911, 138.

³ Salokorpi 1984, 274.

esikaupunkiyhdyskuntien kehitystä.⁴ Suunnitelma oli myös ensimmäinen kokonaisvaltainen esitys kaupunkirakennetta jäsentävästä yhtenäisestä viherverkosta. Vihervyöhyke alkoi Töölönlahdelta Keskuspuistoksi nimetyltä viheralueelta, jatkui Oulunkylän kartanon maille ja Vantaanjoen varteen ja päättyi lopulta Kumpulan kartanon tiluksille. Keskeisen puistovyöhykkeen lisäksi virkistysalueina toimivat anniskeluyhtiöiden perustamat kansanpuistot sekä kaupunkipuistot, joita kaupunginpuutarhuri Svante Olsson oli määrätietoisesti kehittänyt ruotsalaisia ja mannermaisia esikuvia noudattaen 1880-luvulta alkaen.⁵

Jungin suunnitelma oli osoitus siitä, että viheralueita koskevat kysymykset nousivat osaksi kaupunkisuunnittelun kenttää 1900-luvun alusta lähtien. Aiemmin puistojen suunnittelu oli ollut lähes yksinomaan 1880-luvulla perustetun puistotoimen vastuulla, mutta vuonna 1907 perustettu asemakaavatoimikunta ja sen sihteerinä aloittanut asemakaava-arkkitehti toivat viherverkon yleispiirteisen suunnittelun osaksi kaupunkisuunnittelua.⁶ Jungin viherverkkosuunnitelmassa ilmeni vahvasti 1900-luvun alun reformipuistoajattelu ja puistojen sosiaalinen merkitys erityisesti työväestön virkistäytymiselle.⁷ Hän korosti metsä- ja puistovyöhykkeiden tärkeyttä terveydelle ja viihtyisyydelle. Viheralueiden tuli olla riittävän suuria, helposti saavutettavia, tarkoituksenmukaisia virkistykseen ja sopusoinnussa luonnonolojen kanssa. Olennaisimpana tavoitteena oli Jungin mukaan puistoalueiden yhtenäisyys:

Den huvudprincip man därvid följt kunde i få ord uttryckas som en strävan att erhålla sammanhängande parker, med så liten genomgångstrafik som möjligt, så placerade att alla stadsdelar kunna draga nytta av dem, och så disponerade att de fylla alla folkklassers, men särskilt de fattigare klassernas behov av friluftsliv.⁸

Innoittavina esikuvina hän piti Bostonin, Chicagon ja Wienin katkeamattomia vihervyöhykkeitä.⁹ Jungin esittämä yhtenäinen viheralue oli ajatuksena uraauurtava ja loi perustan kaupungin viherverkon syntymiselle. Suunnitelman pohjalta kehittyivät myöhemmin eteläinen keskuspuisto, Käpylän ja Kumpulan laakson puistokokonaisuus, Vantaanjoen varren viheralueet sekä Pakilaa ja Oulunkylää erottava viheralue.¹⁰

---

⁴ Schulman 1990, 143.

⁵ Häyrynen 2001, 37.

⁶ Häyrynen 2001, 41; Nikula 1988, 14–15.

⁷ Häyrynen 2001, 40–41.

⁸ Jung 1911, 139.

⁹ Jung 1911, 139; Nikula 1988, 25.

¹⁰ Hautamäki 2016, 175.

Helsingin tulevaisuuden ja viherverkon hahmottelu jatkui Suur-Helsingin asemakaavassa, joka julkaistiin osana arkkitehti Eliel Saarisen Munkkiniemi–Haaga-suunnitelmaa vuonna 1915. Koko kaupunkia koskevan suunnitelman laatimiseen osallistui Saarisen ohella Bertel Jung, joka jatkoi edellisessä kaupunkisuunnitelmassa esitettyjen ajatuksiensa kehittämistä.¹¹ Tarkastelualue oli edellistä suunnitelmaa laajempi ja sisälsi Munkkiniemi–Haagan lisäksi myös Kulosaaren ja Lauttasaaren. Keskeinen puistovyöhyke sisältyi suunnitelmaan vuoden 1911 esityksen mukaisena, mutta tarkennettuna puistoreittien ja toimintojen osalta.¹² Viherverkkoa kehiteltiin edelleen vuonna 1918 julkaistussa Jungin, Saarisen ja arkkitehti Einar Sjöströmin laatimassa *Pro Helsingfors* -suunnitelmassa, jonka tilasi ja rahoitti kauppaneuvos Julius Tallberg. Suunnitelma oli huomattavasti laajempi kuin edeltävät kaupunkisuunnitelmat ja ulottui idässä Puotilaan ja lännessä Otaniemeen ja Leppävaaraan. Suunnitelmassa pyrittiin suuntaamaan kaupungin kasvu pois keskusalueelta tytärikaupunkien kaltaisiin yhdyskuntiin, jotka yhdistettäisiin keskustaan raideliikenteellä.¹³ Suunnitelma sisälsi myös merkittävän avauksen kaupungin viherverkon kannalta.

Pro Helsingfors -suunnitelmassa kaupungin viherverkko esitettiin ensimmäistä kertaa laajana kokonaissuunnitelmana ja kaupunkia säteittäisesti jäsentävinä vihervyöhykkeinä. Näistä erottuivat Keskuspuiston vihervyöhyke ja Vantaanjoen sekä Mätäjoen varret, joista myöhemmin kehittyivät kaupungin viherverkolle tunnusomaiset vihersormet. Näiden lisäksi yhtenäisiä viheraluekokonaisuuksia muodostui Seurasaarenselän rannoille, Laajasalon itäosaan sekä Kumpulän kartanon ja Vanhankaupunginselän rannan tuntumaan. Viheralueita osoitettiin lisäksi esikaupunkiyhdyskuntien ympärille. Suunnitelma yhtenäisestä viherverkosta oli huomionarvoinen ja sisälsi varhaisen idun myös myöhemmästä lähiöperiaatteesta ja asumalähiöitä ympäröivistä vihervyöhykkeistä.¹⁴ Suunnitelman mukaan puistot ja metsät

muodostavat keskeytymättä jatkuvan vyöhykkeen ja ne on kaikkialla, missä tämä on käynyt päinsä, ulotettu alas rantoihin asti. Lännessä on siten ylempänä mainittu Drumsön selkää ympäröivä puistovyö; idässä Vanhankaupunginselän ääressä kaunis Kuntähden laakso ja osa Wiikin luona olevasta "lintujen paratiisista", jotka haaroina ulkonevat tästä puistovyöhykkeestä, joka

---

¹¹ Saarinen 1915, esipuhe.

¹² Plan över Stor-Helsingfors 1915.

¹³ Mikkola 1984, 74–75.

¹⁴ Hautamäki 2016, 177.

*Lapinlahden ja Hakasalmen luona sekä Kaisaniemessä tunkeutuu kaupungin keskusta ja pohjoisessa haihtuu maaseudun vapaisiin kenttiin ja humiseviin metsiin.*¹⁵

Viherverkon kehittyminen Birger Brunilan aikana 1920–1940-luvuilla

Pohja Helsingin viherverkolle luotiin Bertel Jungin aikana, mutta sen nykyiseen hahmoon vaikutti merkittävästi asemakaava-arkkitehtina Jungin jälkeen vuosina 1917–1948 toiminut Birger Brunila. Brunila jatkoi kaupungin kokonaisvaltaista suunnittelua vuosien 1921 ja 1932 kaupunkisuunnitelmissaan. Kuten Jung, myös Brunila korosti puistojen merkitystä hyvinvoinnille ja näki kaukonäköisen puistopolitiikan olennaisena osana kaupunkisuunnittelua: ”Puisto- ja virkistysalueet nykyään muodostavat asemakaavan elimellisen osan ja ovat yhtä tärkeitä kaupungin kehitykselle kuin liikenneväylät, asuntokorttelit ja tehdasalueet.”¹⁶ Jungin ideoimaa Keskuspuistoa ja sen jatkeena olevaa puistonauhaa kehiteltiin ja laajennettiin. Uusien maanostojen turvin keskeistä vihervyöhykettä suunniteltiin 1940-luvulla laajennettavaksi Vantaanjoen varteen Haltialan, Niskalan ja Tuomarinkylän kartanoiden alueille.¹⁷ Keskuspuistoa täydentävä virkistysalue toteutuikin vuonna 1950, kun Haltialan ja Niskalan 300 hehtaarin alue varattiin Haltiavuoren ulkoilualueeksi.¹⁸ Haltiavuoren kansanpuistoksi kutsutun ulkoilualan perustamispäätös kuvaa hyvin virkistysalueisiin liittyneitä sosiaalisia tarpeita: ”Urheilu- ja retkeilylautakunta oli huomauttanut, että työajan lyhenemisen seurauksena oli vapaa-ajan vietto muodostunut tärkeäksi sosiaalisesti kysymykseksi. Kun ulkoilulla oli siinä varsin huomattava sija, olisi kaupungin entistä enemmän pyrittävä edistämään asukkaitensa vapaa-ajan vieton mahdollisuuksia muodostamalla uusia kansanpuistoja.”¹⁹

Keskuspuiston lisäksi toinen tärkeä puistovyöhyke alkoi Kumpulasta ja jatkui Vantaanjokilaaksoa pitkin. Kolmas hahmoteltu vihernauha alkoi Kulosaaren kartanon ja Kivinokan viheralueelta ja jatkui pohjoiseen Viikin Latokartanolle kohti Västersundomia. Neljäntenä merkittävänä puistovyöhykkeenä olivat läntiset rantapuistot Hietarannasta Meilahteen, Munkkiniemeen ja Talin kartanolle. Virkistysmahdollisuuksia tarjosivat lisäksi kansanpuistot, retkeilysaaret ja

---

¹⁵ Jung 1918, 16. Suomenkielinen teksti julkaisussa *Bertel Jung. Suurkaupungin hahmottaja* 1988, 119–120.

¹⁶ Brunila 1945, 12.

¹⁷ Brunila 1962, 73.

¹⁸ *Hufvudstadsbladet* 6.10.1949. Folkpark å 300 hektar planeras vid Vanda å; Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1950 I, 52.

¹⁹ Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1950 I, 52.

siirtolapuutarhat, jotka monipuolistivat viherverkon tarjoamia palveluita ja tarjosivat erityisesti työväestölle uudenlaisia virkistäytymisen paikkoja.²⁰

Viherverkon laajeneminen ja monipuolistuminen 1960–1970-luvuilla

Helsingin alueellinen laajeneminen ja vuoden 1946 alueliitos asettivat viheralueiden suunnittelulle uuden lähtökohdan. Arkkitehti Olof Steniuksen johdolla laaditussa vuoden 1960 yleiskaavassa esitettiin suuntaviivat laajentuneen kaupungin tulevalle viherverkolle.²¹ Vihervyöhykkeinä hahmottuivat jo aiempien kaupunkisuunnitelmien tapaan Keskuspuisto, Vantaanjoen ja Mätäjoen varret, ranta-alueet ja Viikki–Kivikko, johon kuului vuonna 1959 perustettu Viikin luonnonsuojelualue.²² Suunnittelun pohjaksi laadittiin selvitys Helsingin seudun kallio- ja maaperästä sekä ilmastosta. Luonnontieteellisen tietopohjan lisäksi viherverkon suunnittelussa korostuivat myös toimintojen tarpeet. 1900-luvun alun puistoreformiliike, joka pyrki parantamaan erityisesti työväestön hyvinvointia, muuttui 1960-luvulle tultaessa kaikille suunnatuiksi, standardisoiduiksi virkistyspalveluiksi.²³ Tavoitteena oli kattaa monipuolisesti virkistyksen, liikunnan, urheilun ja lasten leikin tarpeet erityisesti esikaupunkialueilla. Yleiskaavassa esitettiin koko kaupungin kattava retkireittiverkosto ja laajat urheilu- ja ulkoilupuiستوین varaukset.²⁴ Urheilupuistojen avulla pyrittiin kohentamaan myös huonoa uimapaikkatilannetta: ”Kaupungin rantalinja on tosin pitkä, mutta teollisuus ja satamat ovat vallanneet suuren osan kaupungin ranta-alueista, ja kun viemärit lisäksi saastuttavat vedet, on yleiset uimapaikat huomattavalta osaltaan aikaansaattava urheilupuistoihin rakennettujen uimaloiden avulla”.²⁵

Yleiskaava 1970 ja siihen liittyvät selvitykset olivat edellistä yleiskaavaa huomattavasti perinpohjaisempia ja sisälsivät myös viher- ja virkistysalueita koskevan laajan osuuden, jossa korostui aiempaa selvemmin suunnittelun tutkimuksiin nojaava tietopohja. Voimakkaasti kasvava kaupunki ja uusien asuntojen sekä liikenneväylien tarve nostivat esiin uudenlaisia kysymyksiä viherverkoston suunnittelussa. Niihin pyrittiin vastaamaan tarjoamalla kaavoitukselle lähtötietoja ja rakentamisen reunaehtoja. Vuonna 1972 perustettu asemakaavaosaston maisematoimisto vahvisti maisemasuunnittelun asemaa kaupunkisuunnittelussa.²⁶ Toimiston johdolla laaditusta

---

²⁰ Hautamäki 2016, 113, 181.

²¹ Mustonen 2010, 299–300.

²² Asetus Viikin opetus- ja koetilan ranta- ja vesialueiden muodostamisesta erityisesti luonnonsuojelualueeksi 13.11.1959/408.

²³ Ks. Cranz, Boland 2004, 103.

²⁴ Helsingin yleiskaavaehdotus 1960, viheralueet, kartta XII.

²⁵ Helsingin yleiskaavaehdotus 1960, 67.

²⁶ Mustonen 2010, 207.

maisemainventoinnista ja -analyyseista heijastui aiempaa syvämpi huoli ympäristön saastumisesta, virkistysalueiden pirstoutumisesta ja riittämättömistä viheralueista. Selvityksessä todettiin, että ”vapaa-alueiden suunnittelu on jäänyt vakavasti jälkeen kehityksestä”.²⁷

Yleiskaava 1970 korosti edellisten suunnitelmien tapaan yhtenäisen, osiltaan toisiinsa kytkeytyvän viherverkoston säilymistä. Virkistykseen tuli varata riittävän suuria, maisemallisesti yhtenäisiä ja ekologisesti elinkelpoisia vapaa-alueita, joilla tuli olla erityisiä luonnonedellytyksiä virkistyskäyttöön.²⁸ Yleiskaavassa esitettiin ensi kertaa koko kaupungin kattava virkistysaluejärjestelmä toimintoineen. Keskuspuisto, Vantaanjokilaakso, Viikin laakso ja ranta- sekä saaristoalueet osoitettiin seudullisiksi vapaa-alueiksi. Näitä täydensivät alueelliset puistot, joihin esitettiin tärkeimmät liikunnan toimintapisteet.²⁹ Liikunta, urheilu ja ulkoilu olivat keskeisiä painopisteitä, joiden edistämiseksi perustettiin erityinen virkistysaluetoimikunta.³⁰ Maisemasuunnittelun aseman vakiintumisesta kertovat myös laaja-alaiset virkistysaluesuunnitelmat, joilla pyrittiin ohjaamaan erityisesti voimakkaasti kasvavien kaupunginosien rakentamista ja virkistysalueiden riittävyttä. Näitä olivat esimerkiksi nk. MaTaPuPu-alueen (Malmi–Tapanila–Pukimäki–Puistola), Haaga–Vantaan, Vantaanjoen ja Keravanjoen alueen sekä itäisten ranta-alueiden virkistysaluesuunnitelmat.³¹ Näiden jälkeen valmistuivat vielä Keskuspuiston osayleiskaava vuonna 1974 ja Keskuspuiston pohjoisosan yleissuunnitelma vuonna 1979.³²

Ympäristönsuojeluaatteen myötä heräsi kiinnostus myös kulttuuriympäristöjen suojeluun. Voimakkaan kasvupaineen ja rakennuskannan hallitsemattoman purkamisen seurauksena nähtiin tarpeelliseksi käynnistää kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden kattava selvitys 1970-luvun alussa. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleiskaavaosaston laatimat selvitykset³³ loivat ensimmäisen kokonaiskatsauksen kulttuuriympäristöihin ja niiden suojelutarpeeseen. Tavoitteeksi asetettiin kokonaismiljöön suojelu ja erityisesti maisemaltaan herkkien ja omaleimaisten alueiden vaaliminen.³⁴ Kokonaisvaltaisen suojelun käsite vahvistui vuoden 1976 kantakaupungin ja erityisesti vuoden 1978 esikaupunkialueiden yleiskaavassa, joka sisälsi ensimmäisen erillisen

---

²⁷ Helsingin kaupungin maisemainventointi ja analysointi 1972, 3.

²⁸ Helsingin yleiskaavaehdotus 1970, osa 2, maankäyttösuunnitelma 1970, 28.

²⁹ Helsingin yleiskaavaehdotus 1970, osa 4, yhteenveto 1971, 5.

³⁰ Helsingin virkistysalueiden suunnittelusta 1975, 2.

³¹ Hautamäki 2016, 187–189.

³² Esikaupunkialueiden yleiskaava. Liiteraportti 4. Virkistys ja luonnonsuojelu 1978, 11.

³³ Itäiset kaupunginosat. Historialliset ja rakennushistorialliset suojelukohteet ja -alueet Helsingin itäisissä kaupunginosissa 1971; Helsingin läntisten, pohjoisten ja koillisten kaupunginosien historialliset ja rakennustaiteelliset suojelukohteet 1971.

³⁴ Itäiset kaupunginosat. Historialliset ja rakennushistorialliset suojelukohteet ja -alueet Helsingin itäisissä kaupunginosissa 1971, 5.

liiteraportin ja kartan rakennetun ympäristön suojelun suosituksista.³⁵ Yksittäisten kohteiden sijaan pyrittiin säilyttämään alueellisia kokonaisuuksia. Rakennettujen ympäristöjen ohella suojeltaviksi aluetyypeiksi ehdotettiin myös kulttuurimaisemakokonaisuuksia, siirtolapuutarhoja, kansanpuistoja ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä puistoja, mikä kertoo suojelunäkökulman huomattavasta laajenemisesta.³⁶

Helsingin viherverkko kehittyi 1900-luvun aikana keskuspuiston ensimmäisestä hahmotelmasta koko kaupungin kattavaksi, kokonaisvaltaiseksi viheraluejärjestelmäksi. Viherverkko on muodostunut vuosikymmenten kuluessa erottamattomaksi osaksi maankäytön suunnittelua ja koko kaupunkia sekä kaupunkilaisten arkea. Vaikka sen hahmo on muuttunut, viherverkon perustehtävät ovat pysyneet ennallaan. Vihreät valtimot kertovat kaupunkirakenteen ja luonnon yhteensovittamisesta ja samalla myös kasvun ja viheralueiden säilyttämisen välisen tasapainon turvaamisesta tuleville sukupolville.

---

³⁵ Esikaupunkialueiden yleiskaava. Liiteraportti 7. Rakennetun ympäristön suojelu 1978, liitekartta.

³⁶ Esikaupunkialueiden yleiskaava. Liiteraportti 7. Rakennetun ympäristön suojelu 1978, 1980, 4, 7–8.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Helsingin kaupunginarkisto, Kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston kartat.

Painetut lähteet ja suunnitelma-asiakirjat

Asetus Viikin opetus- ja koetilan ranta- ja vesialueiden muodostamisesta erityisesti luonnonsuojelualueeksi 13.11.1959/408.

Esikaupunkialueiden yleiskaavaehdotus 10.6.1981. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto.

Esikaupunkialueiden yleiskaava. Liiteraportti 7. Rakennetun ympäristön suojelu. Yleiskaavaosasto. YB 14/78. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 1978, 1980.

Esikaupunkialueiden yleiskaava. Liiteraportti 4. Virkistys ja luonnonsuojelu. Yleiskaavaosasto. YB: 12/78. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 1978.

Helsingin kaupungin maisemainventointi ja analysointi. 1. vaihe. Asemakaavaosasto, KSV:n maisematoimisto 24.2.1972. Julkaisu 2/1972. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 1972.

Helsingin kestävä viherrakenne. Miten turvata kestävä viherrakenne ja kaupunkiluonnon monimuotoisuus tiivistyvässä kaupunkirakenteessa. Kaupunkiekologinen tutkimusraportti.

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2014:27. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 2014.

Helsingin virkistysalueiden suunnittelusta. Virkistysaluettoimikunnan mietintö KM 461, VAT 1969–1974. Helsinki: Virkistysaluettoimikunta, 1975.

Helsingin yleiskaavaehdotus 1960. Laadittu asemakaavaosastolla 1953–1960. Helsingin kaupungin julkaisuja 9. Helsinki: Helsingin kaupunki, 1960.

Helsingin yleiskaavaehdotus 1970, osa 2, maankäyttösuunnitelma. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 1970

Helsingin yleiskaavaehdotus 1970, osa 4, yhteenveto. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 1971.

Helsingin yleiskaava 2002. Ehdotus, selostus. Kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2002:17. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 2002.

Itäiset kaupunginosat. Historialliset ja rakennustaiteelliset suojelukohteet ja -alueet Helsingin itäisissä kaupunginosissa. IES-toimisto, yleiskaavaosasto. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 1971.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1950 I. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Plan över Stor-Helsingfors 1915. *Munksnäs–Haga och Stor-Helsingfors. Stadsplansstudier och förslag*. Helsingfors: M. G. Stenius förlag.

Santaoja, Tero 2004. Täydennysrakentaminen kaupungin ja asuin ympäristön kehittämisessä.

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2004:3. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto.

Valanto, Sirkka 1971. Helsingin läntisten, pohjoisten ja koillisten kaupunginosien historialliset ja rakennustaiteelliset suojelukohteet. Yleiskaavaehdotus 1972. Yleiskaavaosasto. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto.

Vihreä ja merellinen Helsinki 2050. Vistra osa 1: lähtökohdat ja visio. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2013:4. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 2013.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Folkpark å 300 hektar planeras vid Vanda å. *Hufvudstadsbladet* 6.10.1949.

Jung, Bertel 1911. Förslag till Centralpark för Helsingfors, omfattande Kaisaniemi, Hagasund, Hesperia, Djurgården samt södra delen av Grejus skogsmarker. *Arkitekten* IX/1911, 137–148.

Kirjallisuus

Brunila, Birger 1945. Suur-Helsingin asemakaavakysymyksiä. Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnan julkaisuja 2. Helsinki: Helsingin kaupungin kiinteistötoimisto.

Brunila, Birger 1962. Asemakaavoitus 1918–1945. *Helsingin historia*, osa V:1, ajanjakso 1918–1945. Toim. Ragnar Rosén et al. Helsinki: Helsingin kaupunki, 9–98.

Cranz, Galen & Michael Boland 2004. Defining the Sustainable Park: A Fifth Model for urban Parks. *Landscape Journal* 23:2–04, 102–120.

Jung, Bertel 1918. Pro Helsingfors. Ett förslag till stadsplan för "Stor-Helsingfors". Utarbetat av Eliel Saarinen et al. Helsingfors: Akad. bokh., i distr.

Jung, Bertel 1918. "Suur-Helsingin" asemakaavan ehdotus. *Bertel Jung. Suurkaupungin hahmottaja*. Toim. Mikael Sundman & Mona Schalin. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 104–120.

Hautamäki, Ranja 2016. Kartanot kaupungissa. Helsingin kartanoympäristöjen kaupunkimaistuminen, säilyttäminen ja yhteensovittaminen kaupunkirakenteeseen. Espoo: Aalto-yliopisto.

Häyrynen, Maunu 2001. Vihreät vuosirenkait. Helsingin kaupunkipuistojen kehitys. *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla*. Toim. Simo Laakkonen et al. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Edita, 32–51.

Mikkola, Kirmo 1984. Eliel Saarinen aikansa kaupunkisuunnittelunäkemyksen tulkkina – Suomen aika. Yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskus A 14. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Mustonen, Pertti 2010. Kaupungin sielua etsimässä. Kertomus Helsingin kaupunkisuunnittelusta Bertel Jungista nykyaikaan. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto.

Nikula, Riitta 1988. Bertel Jung modernin kaupunkisuunnittelun käynnistäjänä. *Bertel Jung. Suurkaupungin hahmottaja*. Toim. Mikael Sundman & Mona Schalin. Helsinki: Kaupunkisuunnitteluvirasto, 9–42.

- Saarinen, Eliel 1915. Munkkiniemi–Haaga ja Suur-Helsinki. Tutkimuksia ja ehdotuksia kaupunkijärjestelyn alalta. Helsinki.
- Salokorpi, Asko 1984. Kaupunkirakentaminen 1920–1930. *Suomen kaupunkilaitoksen historia 3. Itsenäisyyden aika*. Toim. Päiviö Tommila. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto, 270–285.
- Schulman, Harry 2000. Helsingin suunnittelu ja rakentuminen. *Helsingin historia vuodesta 1945 II*. Toim. Harry Schulman, Panu Pulma & Seppo Aalto. Helsinki: Helsingin kaupunki, 13–108.
- Ugglä, Ylva 2012. Construction of 'nature' in urban planning: a case study of Stockholm. *Town Planning Review* 83:1, 69–85.